

Mottagare

Tekniska nämnden

Rapportering av ärende om VA-utbyggnad

Förslag till beslut

Tekniska nämnden beslutar att ta emot informationen och skicka ärendet vidare till regionstyrelsen.

Sammanfattning

Förvaltningen har fått i uppdrag att analysera VA-utbyggnadens kapacitet, kostnader och betydelse för nybyggnation.

Investeringsbehoven drivs främst av;

1. VA-utbyggnad i befintlig bebyggelse.
2. Förnyelse av åldrande VA-anläggningar.
3. Utbyggnad i nya utvecklingsområden.

Kapaciteten i flera områden har begränsad eller ingen ledig VA-kapacitet, men förstärkningar planeras på vissa delar av ön.

Flera vattenverk, avloppsreningsverk och ledningar behöver renoveras eller ersättas, då det finns en stor underhållsskuld som måste åtgärdas.

För investeringsperioden 2027-2031 krävs stora investeringar och för att finansiera investeringarna bedöms VA-taxan behöva höjas i genomsnitt med cirka 10 % per år. Den faktor som påverkar taxan mest är kapitalkostnader från investeringar.

Ärendebeskrivning

Förvaltningen har fått i uppdrag enligt RF 2025-06-19, §109, att analysera utbyggnaden av vatten och avlopp avseende kapacitet för utbyggnad, utbyggnadens påverkan på VA-taxor samt hur VA-utbyggnaden möjliggör för nybyggnation.

Uppdraget syftar till att ge förslag på en investeringsplan som är realistisk, genomförbar och hållbar utifrån både Region Gotlands och gotlänningars möjlighet att finansiera investeringen.

Investeringsbehovet

Det som idag driver investeringsbehovet är i ordningen;

1. Nya behov i befintlig bebyggelse enligt Lagen om allmänna

- vattentjänster §6 (LAV).
2. Förnyelse av befintliga anläggningar.
  3. Nya områden, utveckling av Gotland enligt Region Gotlands Översiktsplan.

Nya behov i befintlig bebyggelse

Region Gotland har tagit fram en vattentjänstplan som beskriver kommunens behov av VA-utbyggnad till befintliga fastigheter som idag har enskild VA-försörjning.

Planen finns i sin helhet på Region Gotlands hemsida.

I områden med samlad bebyggelse och risk för betydande påverkan på människors hälsa och miljö har kommunen skyldighet att ordna vatten och avlopp.

Anledningen till bestämmelsen i 6 § LAV är att det ofta är svårare att lösa en enskild VA-försörjning utan negativ påverkan på hälsa och miljö när bebyggelsen förtäts i ett större sammanhang. När uttag av dricksvatten och utsläpp av spillvatten sker på en koncentrerad yta riskerar dricksvattnet att förorenas och recipientens status att försämrast.

I vattentjänstplanen finns en preliminär tidplan för utbyggnad av allmän VA-anläggning till områdena som presenteras nedan.

TIDPLAN FÖR VA-UTBYGGNAD													
Nr.	Namn	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035
3	Färö - Fåfång												
4	Färö - Ekeviken												
4	Färö - Suderhagen 1												
4	Färö - Suderhagen 2												
4	Färö - Suderhagen 3												
4	Färö - Suderhagen 4												
13	Bunge Stucks												
27	Hellvi Stengrinde												
83	Ardre Vitvär												

Bunge Stucks är klar, Ardre Vitvär pågår och Hellvi Stengrinde ska vara klar senast 31/12-2028 enligt dom i mål M 2174-19 Mark- och miljödomstolen.

Förnyelse av befintliga anläggningar

Region Gotlands VA- och avfallsavdelning ansvarar för drift och underhåll av ca 190 mil ledningar över hela ön, från Färö i norr till Hamra i söder. Under 1960- och 1970-talet byggdes ledningsnätet ut i stor omfattning, och i samma – om inte högre – takt har vi byggt ut ledningsnätet under 2000- och 2010-talen. Till en början, när ledningsnäten var nya, var fokus på drift- och förvaltning av dessa, men med tiden har VA-organisationerna behövt skifta fokus från drift och förvaltning till att även planera förnyelse av ledningsnätet, något som inte skett i samma takt som ledningarna åldrats. Region Gotland har nu ett stort

och kostsamt förnyelsebehov då många av ledningarna från 1960- och 1970-talet har börjar nå slutet av sin livslängd.

Flera vattenverk är i behov av renovering då deras tekniska livslängd är uppnådd och de vattentäkter som nyttjas vid flera av vattenverken har antingen behov av förnyade brunnskonstruktioner eller har bristande kvalitet och/eller kvantitet.

Det finns generellt god kapacitet i reningsverken med nuvarande belastning, men flera verk är i behov av renovering då deras tekniska livslängd är uppnådd.

Branschorganisationen Svenskt Vatten har 2017, 2020 och 2023 gjort en rapport med sammanställning över VA-Sveriges investeringsbehov. Bland annat framkom i rapporten från år 2020 att återanskaffningsvärdet för VA-anläggningar för hela Sverige beräknas till 80 000 kronor per invånare och omräknat för Gotland blir det minst det dubbla.

Det finns ett tydligt samband mellan taxenivåer och, till exempel, kommunstorlek, ledningslängd per ansluten och befolkningstillväxt.

Till exempel kan antal mil ledningsnät vara en jämförelse. Gotland har 190 mil ledningsnät och Göteborg stad har 180 mil, men det finns betydlig fler invånare i Göteborg jämfört med Gotland till att betala för infrastrukturen.

Två förnyelseplaner finns på Region Gotlands hemsida.

Nya områden och utveckling

Översiktsplanen handlar om hur vi ska utveckla hela Gotland med våra 92 socknar, anpassa oss till ett klimat i förändring och hur vi ska planera utvecklingen på ett bra sätt.

Utvecklingsområden som identifieras är;
Hemse, Roma, Dalhem, Lärbro, Stenkyrka, Visby, Väskinde, Burgsvik, Klinthamn, Katthammarvik samt Kräklingbo.

Översiktsplanen i sin helhet finns på hemsidan.

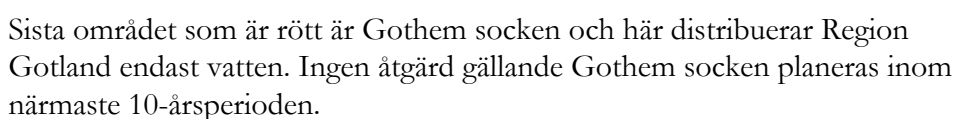
Omvärldsläget

Ökat säkerhetsfokus på grund av omvärldsläget är en faktor som driver kostnader för VA-verksamheten och kan eventuellt begränsa möjligheten för nya exploateringar. Tills dagens datum är det VA-kollektivet med eventuell extern finansiering som har stått för säkerhetsåtgärd för VA:s samhällskritiska verksamhet. Behovet för ytterligare investeringar ökar.

Kapacitetskartan

VA- och avfallsavdelningen uppdaterar en kapacitetskarta cirka vart annat år, där senaste är från december 2024. Nedanstående karta ger en samlad bild av dricksvatten och spillvatten, det finns en karta separat för vatten och en för spill. Det kan alltså finnas möjlighet att koppla på vatten men inte spill, och att koppla på spill men inte vatten.

- Röd betyder liten eller ingen tillgång till ledig kapacitet.
- Gul betyder begränsad tillgång till ledig kapacitet.
- Grön betyder tillgång till ledig kapacitet.

Mål och budgetskrivelse 2027-2031 och möjlighet för utbyggnad

Investeringsäskande för VA för perioden 2027-2031 är just inlämnad i Mål- och budgetskrivelsen. Den ljusgråa delen av tabellen visar investeringsäskandet och sen är det tillagt en kolumn för bedömning om kapacitetshöjning samt en rad som visar uppskattad påverkan på taxan.

Kolumnen till höger beskriver om investeringen ger en kapacitetshöjning och därmed en möjlighet för utbyggnad. Alla reinvesteringar är minskningar på Region Gotlands stora underhållsskuld och ger i princip inte möjlighet för nya exploateringar.

Däremot ger kombination mellan reinvestering och förstärkning av till exempelvis Fårösund och Visby avloppsreningsverk möjlighet till nya exploateringar.

Nuvarande avskrivningskostnader uppgår till drygt 80 miljoner kronor per år. Årliga investeringar över 80 miljoner kronor kräver ny finansiering, det vill säga en taxehöjning.

Sista raden visar den ungefärliga höjningen som är beräknad. För att hantera genomförandet av investeringsäskandet för 2027-2031 behöver taxan höjas i genomsnitt 10 procent årligen.

Investeringsöskanden VA (tkr) från MoBS 2027-2031

	2027 Budget förslag	2028 Budget förslag	2029 Plan	2030 Plan	2031 Plan	Kapacitetshöjning och därmed möjlighet för utbyggnad
Reinvesteringar						
Förnyelse VA-ledningsnät	30 000	40 000	40 000	50 000	50 000	nej
Förnyelse VA-ledningsnät Visby innerstad	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	nej
Reinvestering i befintlig VA-anläggning	20 000	16 000	15 000	20 000	20 000	nej
Förnyelse vattenverk	3 000	3 000	3 500	3 500	10 000	nej
Förnyelse avloppsreningsverk	3 000	3 000	3 500	3 500	10 000	nej
Beredskap, säkerhet & digitalisering	4 000	4 000	5 000	5 000	5 000	nej
Avloppsreningsverk Fårösund	10 000	25 000				ja
Driftoptimering bräckvattenverk södra Gotland	15 000					ja
Förstärkning avloppsreningsverk Visby	4 000	10 000	25 000	50 000	60 000	2027-2029 nej, 2030-2031 ja
Nginvesteringar ledningar						
Ledningsutbyggnad/serviser	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	ja
Nya anslutningar (verksamhetsområden enligt plan)	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	ja
Ledning Slite - Hideviken och utbyggnad Hideviken	30 000	15 000				ja
Råvattenledning Åva, Fårö				10 000		nej, men i förlängning när verket är byggt
Norra Visbys ledningsnät		7 000	20 000	18 000		ja
Råvattenledning Åkebäck-Busarvet/Roma		25 000	25 000			nej, kanske enstaka
Abonnentledning Ihre/Lickershamn			10 000			ja
Dagvatten och klimatanpassning	2 000	2 000	2 000	5 000	5 000	nej
Nginvesteringar verk						
Fårö vattenverk					40 000	ja
Othem vattenverk, anpassning	4 000	10 000				ja
Roma vattenverk, ny process			15 000	15 000		nej, kanske enstaka
Tofta vattenverk, ny process				15 000	15 000	nej - ger redundans/säkerhet
Vattenskydd VA-plan	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	nej
Fordon och maskiner VA	10 000	5 500	4 500	2 500	5 000	nej
Totalt VA-verksamhet exkl. Visby vattenförsörjning	167 000	197 500	200 500	229 500	252 000	
Fastställt budget/plan	185 000	167 000	132 000	203 000	-	
Visby vattenförsörjning	234 000	57 000	52 000	52 000	50 000	
Fastställt budget/plan	75 000	100 000	75 000	50 000		
Totalt VA-verksamhet inkl. Visby vattenförsörjning	401 000	254 500	252 500	281 500	302 000	

Påverkan på taxan (80 000 mnkr = 0%) | 11 | 6 | 6 | 7 | 7 |

Utveckling av VA-taxa

Bland de trender som Svenskt Vatten kan utläsa utifrån 2024 års taxestatistik märks dessa tydligast:

- Nästan dubblerad höjning av VA-taxor jämfört med 2023. Förra årets höjning av bruksavgifter i Sveriges kommuner, i genomsnitt 8 procent, var den dittills högsta sedan Svenskt Vattens statistikinsamling digitaliserades 2002. Årets ökning är nästan dubbelt så hög: 14 procent.
- Ökade skillnader mellan kommunerna. År 2020 var skillnaden mellan kommunen med högst brukaravgift och lägst nästan 400 procent. Skillnaden har ökat varje år sedan dess och ligger nu på 531 procent, en anmärkningsvärd skillnad utifrån att det i princip är samma tjänst som levereras.
- Vatten är fortfarande prisvärt. Även om höjningen är hög i procent så är VA, sett i kronor, fortfarande en förhållandevis billig tjänst – även i de kommuner som ligger högt i sin VA-taxa.

VA-taxorna är tydligt kopplade till en rad omvärldsfaktorer;

- Inflation.
- ökade elpriser.
- stigande räntor.

- högre priser på material och entreprenad.

Samtidigt ser Svenskt Vatten stora kostnadsdrivande utmaningar som klimatanpassning och klimatpåverkan tillsammans med ökade krav i och med nya EU-direktiv.

Svenskt Vatten ser en generell trend att VA-organisationernas investeringskostnader har ökat. Stora delar av landets VA-infrastruktur byggdes under 50-talet och fram till 70-talet. Nu ersätts de gamla avskrivna anläggningarna med nya anläggningar, vilket innebär nya kapitalkostnader som i sig driver på taxeökningar. De nya anläggningarna har ofta mer avancerat rening och säker anläggning.

Brukningsavgiften 2024

Gotland ligger på plats 217 av 290 kommuner med 13 476 kronor/år, att jämföra med Norrtälje som var högst 19 874 kronor/år och med Fagersta lägst 3 739 kronor/år

Anläggningsavgiften 2024

Gotland ligger på plats 267 av 290 kommuner med 313 349 kr. Skillnaderna i Sverige är 900 procent.

Vad påverkar taxan mest?

Det är investeringens avskrivningar som har störst påverkar på taxans utveckling. Alla investeringar över 80 mnkr/år genererar en ökning. För varje 30 mnkr investering behöver taxan höjas ca 1 procent. Det innebär att en investering år 0 med 300 mnkr ger en ökning på 7 procent. Därtill ska läggas eventuella kraftiga ökningar i rörliga kostnader som el och kemikalier samt utökning av personal vid nya anläggningar.

Bedömning

Barn- och genusperspektiv – En säker och fungerande vatten- och avloppsförsörjning är viktig för barns hälsa och livsmiljö. De föreslagna investeringarna bidrar till att minska risken för förorenat dricksvatten och bristfälliga avloppslösningar samt stärker robustheten i samhällsviktig infrastruktur. Höjda VA-taxor kan dock indirekt påverka hushållens ekonomi och därmed barn i familjer med begränsade ekonomiska resurser.

Investeringarna i VA-systemet bedöms inte ha någon direkt olika påverkan på kvinnor och män. Eventuella höjningar av VA-taxan kan dock påverka hushåll olika beroende på ekonomiska förutsättningar. Sammantaget bedöms åtgärderna bidra till en trygg och hållbar livsmiljö för hela befolkningen oavsett kön.

Landsbygdsperspektiv – Utbyggnad och förnyelse av vatten- och avloppsinfrastrukturen är viktig för att skapa långsiktigt hållbara livsvillkor på Gotlands landsbygd. Tillgång till kommunalt VA kan förbättra miljö- och hälsoskyddet, underlätta nybyggnation och stärka möjligheterna att bo och verka i mindre orter och socknar.

Samtidigt innebär den geografiska strukturen på Gotland, med långa ledningsnät och relativt få anslutna invånare, högre kostnader per hushåll. Eventuella höjningar av VA-taxan kan därför påverka landsbygdens hushåll och företag ekonomiskt. Sammantaget bedöms investeringarna vara viktiga för att långsiktigt möjliggöra utveckling och boende på landsbygden

Ekonomisk konsekvensanalys – De föreslagna investeringarna i vatten- och avloppsinfrastrukturen innebär betydande kostnader under planperioden 2027–2031. Investeringarna är till stor del reinvesteringar i befintliga anläggningar och ledningsnät som nått slutet av sin tekniska livslängd, vilket är nödvändigt för att säkerställa fortsatt drift och minska den befintliga underhållsskulden. Dessa investeringar ger i huvudsak inte ökad kapacitet för ny exploatering, men är nödvändiga för att upprätthålla nuvarande funktion och kvalitet.

De ekonomiska konsekvenserna finansieras huvudsakligen genom VA-taxan. Nuvarande avskrivningar uppgår till cirka 80 miljoner kronor per år, vilket innebär att investeringar över denna nivå medför ökade kapitalkostnader och därmed behov av taxehöjningar. För att genomföra det föreslagna investeringsprogrammet för perioden 2027–2031 bedöms VA-taxan behöva höjas med i genomsnitt cirka 10 procent per år.

Utöver kapitalkostnader kan även ökade driftkostnader uppstå till följd av exempelvis högre energipriser, ökade kostnader för material och entreprenader samt eventuella personalförstärkningar i samband med nya eller utbyggda anläggningar. Samtidigt kan vissa investeringar som innebär kapacitetsförstärkningar skapa förutsättningar för ny exploatering och därigenom bidra till framtida intäkter genom anslutningsavgifter.

Sammantaget bedöms investeringarna vara nödvändiga för att säkerställa en långsiktigt hållbar och robust VA-försörjning på Gotland, men de innebär också ökade kostnader för VA-kollektivet genom successivt höjda VA-taxor.

Miljö- och klimatperspektiv – Utbyggnad och förnyelse av vatten- och avloppsinfrastrukturen bidrar till förbättrat miljö- och hälsoskydd genom att minska risken för utsläpp från enskilda avloppslösningar och därmed belastningen på mark, grundvatten och recipienter. Genom att ansluta områden med samlad bebyggelse till kommunalt VA kan risken för förorening av dricksvatten och påverkan på känsliga vattenmiljöer minska.

Förnyelse av äldre ledningsnät och anläggningar kan också bidra till minskade läckage och en mer effektiv drift, vilket på sikt kan ge en mer resurseffektiv vattenhantering. Samtidigt innebär investeringar i ny och uppgraderad VA-infrastruktur ett visst klimatavtryck genom materialanvändning, entreprenadarbeten och energianvändning i drift.

I ett längre perspektiv bedöms dock åtgärderna stärka möjligheterna att möta klimatförändringar, exempelvis genom mer robust vattenförsörjning, förbättrad rening av avloppsvatten och bättre förutsättningar att hantera förändrade nederbördsmonster och vattenresurser. Sammantaget bedöms

investeringarna bidra positivt till en långsiktigt hållbar vatten- och avloppsförsörjning ur miljö- och klimatsynpunkt.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen daterad 2026-03-13

Teknik- och samhällsbyggnadsförvaltningen

Lise Langseth
Teknik- och samhällsbyggnadsdirektör

Skickas till

Regionstyrelsen registrator-rs@gotland.se, ref RS 2025/1811